

Ivan BODROŽIĆ
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Zrinsko-frankopanska 19
HR – 21 000 SPLIT
ivan.bodrozic@gmail.com

NEPOZNAVANJE PISMA JE NEPOZNAVANJE KRISTA

Sažetak

Autor u ovom radu istražuje jeronimovsku sintagmu: 'Nepoznavanje Pisma nepoznavanje je Krista', ali je stavlja u širi patristički kontekst. Shodno tome rad je podijeljen u dvije cjeline. Prva cjelina dotiče više povijesnih situacija iz ranoga kršćanstva u kojima je Crkva morala stati u obranu Svetoga pisma protiv iskrivljenih tumačenja. Već od apostolskih vremena došla je u sukob sa židovstvom, a tijekom II. stoljeća morala se oduprijeti Marcionu, Montanu, gnosticima te joj je velik izazov bio susret s poganskom filozofskom i znanstvenom misli. To su sve bile bremenite okolnosti u kojima je Crkva zauzela stav i iznjedrila principe čitanja i tumačenja Božje riječi. U drugom dijelu članka autor propituje teološke postulate ili načela koja su u pozadini Jeronimove egzegeze. Prvi od tih principa je: Nepoznavanje Pisma nepoznavanje je Krista, a drugi se izvodi iz prooga kao: Nepoznavanje Krista nepoznavanje je Pisma. Treća pretpostavka Jeronimove egzegeze je da je Pismo jedno i jedinstveno, a četvrta da ga treba čitati na „duhovan“ način u zajednici vjernika – Crkvi.

ključne riječi: *egzegeza, Sveto pismo, sveti Jeronim, rano kršćanstvo, duhovna egzegeza, kristološko čitanje Pisma.*

Uvod

Premda naslov ovog rada odgovara izreci svetog Jeronima „Nepoznavanje Pisma nepoznavanje je Krista“, ipak je korisno staviti je u širi kontekst teoloških stavova iz ranoga kršćanstva. Naime, ova Jeronimova rečenica dobro opisuje tendencije koje su u ranoj Crkvi postojale od samoga početka, a nisu njegova novotarija. U njoj se, naime, zrcali i sam pristup Crkve Svetome pismu, što nas nuka proširiti istraživanje na širi kontekst dotičući i ističući najvažnije elemente nužne za razumijevanje crkvenoga stava prema Svetom pismu u prvih nekoliko stoljeća. U tom smislu nužno je propitati najprije više problematičnih situacija iz kojih se može iščitati stav Crkve prema Božjoj riječi, a onda potom u drugome dijelu prijeći na istraživanje o Jeronimovu odnosu prema Svetom pismu.

1. Borba za Pismo i borba s Pismom u ranoj Crkvi

Od samih početaka Crkve prihvaćanje i tumačenje Svetoga pisma¹ nije bilo jednoznačno, već je nailazilo na suprotstavljena mišljenja ili je izazivalo razna nesnalaženja i nemale trzavice. Sam Gospodin je u evanđelju definirao nekoliko čvrstih stavki od kojih Crkva nije mogla odstati. Kao prvo, sve što je napisano u Starome zavjetu, napisano je u perspektivi Mesijina dolaska i budućeg ostvarenja te ništa nije bilo podložno pristranoj ljudskoj arbitraži dok se sve ne zbude (usp.: Mt 24,35; 5,17-19; Lk 21,33; Mk 13,31). Kao drugo, bilo je važno uočiti da je cijelo Pismo govorilo o njemu, to jest da je sve navijestilo Mesijin dolazak (usp.: Lk 24,44-46). Kršćani su, dakle, tumačili Pismo u svjetlu Kristova događaja i vidjeli njegov puni smisao otkriven u nauku i osobi Isusa Krista.² Te dvije točke bit će sasvim dostatne Crkvi da se čvrsto drži Svetoga pisma čitajući ga poglavito u kristološkom značenju, dok će sve druge dimenzije biti u drugome planu. Već vrlo brzo nakon Gospodinova uzašašća k Ocu Crkva će naići na Scile i Haribde, ali držeći se jasnih njegovih uputa i smjernica, ona će brodit i s Pismom kroz oluje koje su se nad njom nadvijale.

1.1. Borba sa židovstvom

Svoju prvu borbu glede Pisma Crkva je morala voditi sa židovstvom koje nije povjerovalo u Isusa Krista – Mesiju. Otkako ih je Krist poučio, kršćani čitaju Pismo tražeći u njemu kristološki smisao i dimenziju, dok židovstvo odbacuje prihvatiti da su se Pisma ispunila u Isusu iz Nazareta. Time će se stvoriti prostor za daljnje nesuglasice te će istraživanje Pisma biti jedan od predmeta rasprave između kršćanstva i židovstva u apostolsko i postapostolsko doba, o čemu svjedoče već novozavjetni spisi. Čitat će se ista riječ, ali ona neće imati isto značenje za jedne i druge. Još od vremena sv. Pavla kršćani se pozivaju na duh Pisma, dajući određenim tekstovima alegorijsko značenje, dotle se židovstvo drži slova Zakona (usp.: 1 Kor 3,6). U takvoj situaciji bilo je nemoguće doći do zajedničkih zaključaka makar su i jedni i drugi čitali isti tekst.

¹ U prva dva stoljeća sintagma Sveto pismo označavala je uglavnom samo Stari zavjet, to jest Izraelovo Pismo, jer će se tek u drugoj polovici II. st. razviti pojam Novi zavjet te će kršćani postupno razviti svijest da je Sveto pismo cjelina sastavljena od Staroga i Novoga zavjeta. Usp.: Donald H. JUEL, „Interpreting Israel’s Scriptures in the New Testament“, Alan J. HAUSER – Duane F. WATSON (ur.), *A History of Biblical Interpretation I. The Ancient Period* (Grand Rapids – Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2003.), 283-284.

² Usp.: Joachim GNILKA, *Provi kršćani* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2003.), 275.

Jason primjer takva spora je Pseudobarnabina poslanica u kojoj se nazire otvoren egzegetski sukob sa židovskim tumačenjima do mjere odbacivanja židovskih tumačenja shvaćenih doslovno u korist kršćanskih alegorijskih tumačenja.³ Druga važna točka u ovome procesu je ta da je Crkva pokazala samosvijest da joj Pismo pripada te, bez obzira na židovske stavove i uvjerenja da je ono njihovo, kršćani, polazeći od uvjerenja koja im je ostavio Gospodin, od tog trenutka stvaraju svoj paralelni svijet tumačenja istoga Pisma koji se odvojio od svijeta židovstva koje nije povjerovalo u Mesiju. Šagi-Bunić ističe Pseudobarnabin negativistički stav prema Starom zavjetu, no isto tako ukazuje da želi teološki objasniti kako kršćanska zajednica može smatrati Stari zavjet kršćanskom normom nakon dolaska Kristova, to jest kako to da kršćani čitaju Stari zavjet kao kanon koji vrijedi za kršćansku zajednicu u liturgijskoj uporabi.⁴

Kršćanska zajednica, dakle, u I. i II. stoljeću vodi veliki spor sa židovstvom glede tumačenja Svetoga pisma u kojemu prvenstveno iščitava poruku za duhovni život. Vrhunac tog procesa predstavlja zapravo sveti Justin sa svojom antižidovskom apologijom *Razgovor s Trifunom* u kojoj dokazuje kako kršćani, za razliku od Židova, ispravno tumače Stari zavjet u kojem se zrcali Božji plan spasenja koji je u konačnici odbacilo upravo židovstvo. Ključ kršćanskoga tumačenja Staroga zavjeta bio je sam Krist, Božji Logos.⁵

Kako je očito, razlika u pristupu ticala se prihvaćanja to jest neprihvaćanja Krista. Dok ga kršćani prihvaćaju kao obećanoga Mesiju te time kao ispunjenje Pisama, Isusa iz Nazareta židovstvo odbija prihvatiti Mesijom, što utječe i na njihovo tumačenje Pisama.

1.2. Borba protiv Marcionova antižidovstva

Druga važna borba oko polovice II. stoljeća dogodila se nakon što je Marcion iz Ponta išao pokazati sve svoje nerazumijevanje židovstva, ali vezujući to uz samo Pismo. Ne samo da je radikalno odbacio Stari zavjet (ono što je do tada bilo poznato pod nazivom Pismo) već je i od teksto-va Novoga zavjeta odbacio i okljaštio sve što je držao da je nastalo pod utjecajem židovstva, smatrajući kako Stari zavjet ne može biti u temeljima kršćanstva. Zadržao je Pavlove poslanice, koje je smatrao autentičnima,

³ Usp.: Johannes QUASTEN, *Patrologia I* (Casale: Marietti, 1980.), 84.

⁴ Usp.: Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1976.), 135-136.

⁵ Usp.: Ivan BODROŽIĆ, „Uvod u Razgovor s Trifunom“, Sveti JUSTIN, *Razgovor s Trifunom* (Split: Verbum, 2011.), 12-13.

te Lukino evanđelje budući da je držao kako je Luka pod utjecajem sv. Pavla. Zbog ovakva stava prema Svetom pismu, ali i zbog drugih doktrinarnih zablude, Marcion je 144. bio isključen iz Crkve.⁶

Ovakvim rezovima, kojima je u pozadini bilo nerazumijevanje Staroga zavjeta i mnoštva teških i zahtjevnih izričaja, bilo je najlakše odbaciti sve što je bilo teško razumljivo ljudskom neposrednom shvaćanju. Crkva je, međutim, premda u tom razdoblju u velikim raspravama i borbama sa židovstvom, ipak morala Marcionov stav proglasiti pogrešnim ne dopuštajući odbacivanje Staroga zavjeta. U pozadini crkvenih odluka glede Marciona i marcionita bili su naravno i dublji teološki razlozi jer bi doista bilo nemoguće protumačiti Kristov dolazak kao mesijanski ako se ne otkriju nagovještaj i proročanstva Staroga zavjeta. Marcion je htio doći do autentičnog kršćanskog Krista, nesvjestan da postoji samo jedan Bog i samo jedna ekonomija spasenja te time samo jedan Krist Božji Sin. Njegov pokušaj dolaska do autentičnog Krista je u potpunosti promašen jer je Kristu oduzeo sav širi povijesni kontekst, jer je odbacio vječni Božji plan spasenja te odbiotumačiti proročke navještaje i Stari zavjet kao pripravu i nagovještaj njegova dolaska kojim će se dovršiti djelo spasenja ljudskoga roda.

1.3. Borba protiv Montanova „novog proroštva“

Nešto malo nakon Marciona jedan Frigijac Montan⁷ uzdigao se ponovno protiv autoriteta Svetoga pisma i samoga Krista proglasivši sebe Parakletovim glasnogovornikom, to jest donositeljem konačne objave. U uvjeravanju, to jest razuvjeravanju montanista nije moglo pomoći ni Pismo jer je Montan, s uvjerenjem kako u njemu govori Paraklet, tvrdio da njegov autoritet nadilazi autoritet Svetoga pisma.⁸

Kao posljedica Montanova stava je to da su se montanisti smatrali autoritetom mjerodavnijim od onih koji su imali poslanje u Crkvi kao nasljednici apostola naviještati apostolsku predaju. Opet je to bio sudar s drukčijim poimanjem Pisma, u ovom slučaju proroštva. Monta-

⁶ Usp.: Barbara ALAND, „Marcione – Marcionismo“, *Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane* (dalje: NDPAC), sv. 2 (Genova-Milano: Marietti 1820, 2007.), 3020-3024. Posebno je bilo problematično njegovo uvjerenje da postoje dva boga: bog Staroga i bog Novoga zavjeta, jednako kao što je bila neprihvatljiva njegova kristologija.

⁷ Više o Montanu: Barbara ALAND, „Montano-Montanismo“, NDPAC, sv. 2, 3358-3361; John S. WHALE, „The Heretics of the Church and Recurring Heresies: Montanus“, *Expository Times* 45 (1934.), 496-500.

⁸ Usp.: B. ALAND, „Montano-Montanismo“, NDPAC, sv. 2, 3359.

nističko tumačenje nije odgovaralo poimanju koje je imala Crkva koja je naviještala da su proroštva bila usmjerena prema Kristu i da su završena prije Krista sa svetim Ivanom Krstiteljem, posljednjim prorokom, kako je ustvrdio Gospodin u evanđelju (usp.: Mt 11,11-15).⁹ Ako i nije dovodio izravno u pitanje Kristov autoritet, time što je tvrdio da Krist govori u njemu i po njemu, Montan je osporavao novozavjetna svjedočanstva kao konačni i najveći autoritet koji je svjedočio o Kristu. Izdižući sebe kao maksimalni autoritet kojim se služi Krist, frigijski krivovjerac je relativizirao Sveto pismo i njegovu važnost u kršćanskoj zajednici. A relativizirajući Pismo, ipak je relativizirao povijesne informacije o Kristu te time i njega kao takva.

S druge, pak, strane Montan je otvarao sebi prostor da vlastitim „objavama“ dopuni kršćansko Pismo, te je i zbog njega Crkva bila prisiljena definirati kanon i valjane kriterije razlikovanja kanonskog od nekanonskog. Pozivajući se na osobno nadahnuće, montanisti za sebe nisu tražili nikakvu crkvenu potvrdu ni legitimitet, ni kanonsko poslanje jer su se smatrali superiornijima u odnosu na Pismo.¹⁰

1.4. Borba protiv gnostičkog relativiziranja Pisma

U II. st. Crkva se je morala suprotstaviti još jednoj opasnoj pojavi, a to je bio gnosticizam koji se bitno odrazio i na planu korištenja i shvaćanja Svetoga pisma.¹¹ Gnostici su svojom teološkom vizijom uvjetovali čitanje Pisma, koje im je tek samo prividno bilo temelj i polazište, ali su mu do te mjere izokretali smisao da je bilo praktički neprepoznatljivo.¹² To se najbolje očituje na njihovu čitanju Knjige Postanka čijim tekstom se služe kao potvrdom vlastite mitologije. S druge pak strane i Knjiga Postanka je potvrda da se gnostički nauk ne može protumačiti bez pozadine biblijskih spisa, čime se pokazuje njihova ovisnost o svetopisamskim tekstovima,

⁹ Za bolje razumijevanje proročke dimenzije Ivana Krstitelja i Isusa može se vidjeti: Ivica ČATIĆ, „Proroštvo u Evanđeljima“, *Bogoslovska smotra* 89 (2019.), 563-593. Autor istražuje isključivo novozavjetni kontekst ne dotičući se doduše montanističkog problema, no članak je vrlo koristan da se razumije problem proroštva.

¹⁰ Usp.: William Gordon MURDOCH, *A Study of Early Montanism and its Relation to the Christian Church* (Birmingham: University of Birmingham, 1946.), 109-130. Radi se o neobjavljenoj doktorskoj tezi u repozitoriju Birminghamskog sveučilišta.

¹¹ Više o gnosticizmu kao takvu: Ilaria RAMELLI, „Gnosi-Gnosticismo“, *NDPAC*, sv. 2, 2364-2380.

¹² Usp.: Giuseppe VISONÀ, „Gli scritti antieretici: La teologia tra ortodossia ed eresia“, Enrico DAL COVOLO (ur.), *Storia della Teologia I* (Bologna: Edizioni Dehoniane, 1995.), 69.

bez obzira na to što su im oni pridavali svoje značenje i tumačili na sebi svojstven način.¹³

Gnostici su doista pokazali veliku inovativnost u svojim tumačenjima i odmak od tradicionalnih tumačenja Pisma, čime su pokazali da im je sam tekst u drugom planu ili usputno sredstvo za osobna „nadahnuta“ tumačenja. Stavljajući u prvi plan svoj mit i „teološka“ tumačenja ovisna o pristranoj osobnoj hermeneutici, u drugi plan su stavili kako tekst Svetoga pisma, tako isto kršćanski način njegova čitanja i tumačenja, pri čemu je u Crkvi u prvom planu bilo ono kristološko. Njima će Pismo postati tek podlogom za dokazivanje vlastitih teza i nauka, a ne temelj iz kojega će dosljedno crpiti teološke istine.

Kao odgovor na njihov pogrešni pristup sveti Irenej će stvoriti teološki sustav utemeljen na Svetome pismu pokazujući time da je Pismo apsolutno mjerodavno za teološku refleksiju, a ne tek puki ukras koji netko koristi u mjeri u kojoj mu se sviđa ili učini prikladnim i korisnim. Za njega će Sveto pismo biti najveći izvor istine, za što mu potvrdu i dokaz daju proroci Bogom nadahnuti čija su se proročanstva potom ostvarila. Irenej u prorocima pronalazi ne samo ekonomiju povijesti spasenja već i ekonomiju božanskog Uma. Za njega proročanstva i njihovo ispunjenje nemaju samo povijesnu dimenziju već rekapitulacija svega ovisi o noetičkom svijetu, pri čemu Pismo sadržava i očituje Božji um i volju.¹⁴

Irenej će također biti jedan od svjedoka da u drugoj polovici II. stoljeća postoji već 'kršćanska Biblija', za razliku od 'židovske', jer je sadržavala i novozavjetne spise, što znači da je kanon bio u tom razdoblju već određen.¹⁵

1.5. Susret Pisma i poganske filozofske misli

Drugo stoljeće posebno je i zbog toga što kršćanstvo omogućuje intelektualnim krugovima i ostaloj javnosti da dođu u kontakt sa Svetim pismom. Zahvaljujući kršćanima, ono je sada dostupno i drugima, njihovoj radoznalosti ili pak ozbiljnijim željama. Bilo kako bilo, velika imena apologetike, kao što su Justin, Atenagora, Teofil Antiohijski, obraćaju se na kršćanstvo nakon što su došli u kontakt sa Svetim pismom.

¹³ Usp.: Birger A. PEARSON, *Ancient Gnosticism. Traditions and Literature* (Minneapolis: Fortress Press, 2007.), 101-133.

¹⁴ Usp.: Eric OSBORN, *St. Irenaeus* (Cambridge: University Press, 2001.), 162-192.

¹⁵ Usp.: Joseph TRIGG, „The Apostolic Fathers and Apologists“, Alan J. HAUSER – Duane F. WATSON (ur.), *A History of Biblical Interpretation I. The Ancient Period* (Grand Rapids- Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2003), 304-305.

Sveti Justin je posvjedočio kako ga je jednom zgodom jedan starac usmjerio da čita proroke, ljude blažene, pravedne i prijatelje Božje koji su navijestili Krista, ako želi pronaći istinu, što je on i prihvatio.¹⁶ Teofil je pak od nevjernika postao vjernik nakon što je u ruke uzeo spise svetih proroka koji su „po Duhu Svetomu kazivali o prošlim događajima, prorekli sadašnje kako se obistinjuju i buduće kako će se zbiti“.¹⁷ A za Atenagoru je povjesničar Filip iz Side (oko 430.) ustvrdio da je htio napisati nešto protiv kršćana pa se, proučavajući božanska Pisma, obratio na kršćanstvo postajući učiteljem vjere koju je progonio.¹⁸

Iz toga svega razaznajemo kako je Sveto pismo počelo biti izazovno među poganskim intelektualcima te da je izvršilo velik utjecaj na njihove živote i obraćenja, što je pokazatelj kako su kršćanski sveti spisi počeli prodirati u javnost među pogane. Postali su im dostupni te su se i sami htjeli osvjedočiti što je sve u njima sadržano pa je počelo onda i veliko uspoređivanje između kršćanskih istina i grčke filozofije. U takvu kontekstu već je Justin pokrenuo pitanje kronološkog prioriteta kršćanskih spisa u odnosu na Platona ustvrdivši da je Platon mnoge istine preuzeo upravo od Mojsija, najstarijeg filozofa.

1.6. *Sučeljavanje s poganskim kriterijima znanosti*

No, iz tog razdoblja ostaje svakako pojava s kojom će se Crkva susresti, a ona će se nastaviti i kasnije: Pismo će biti izloženo i sustavnoj svjetovnoj, to jest znanstvenoj kritici poganskoga svijeta. Bit će ljudi poput Celsa, potom Porfirija, pa sve do autora IV. (npr. car Julijan Apostat) i V. stoljeća koji će ukazivati na problematična mjesta, na neusklađenosti među evanđelistima i druge poteškoće koje se tiču teksta i smisla te će se kršćanski autori, od Origena, Euzebija Cezarejskoga, Apolinara iz Laodiceje pa sve do Jeronima i Augustina, morati nositi s takvim prigovorima.

Najveći posao u strukturiranju egzegeze kao discipline, koja može sustavno i znanstveno odgovoriti na kritike, učinio je Origen. Razvijajući tumačenje koje polazi od teksta, slova, događaja, povijesti, a usmjereno je prema duhovnom smislu (poruci Duha, nagovještaj i ostvarenje u Kristu) te uključuje još i moralni/anagoški smisao, Origen je razradio zadivljujući egzegetski sustav na visokoj znanstvenoj razini kojemu je središte bila

¹⁶ Usp.: Sveti JUSTIN, *Razgovor sa Židovom Trifunom* (Split: Verbum, 2011.), 7,1-8,2.

¹⁷ Teofil ANTIOHIJSKI, *Autoliku* (Split: Verbum, 2013.), 1,14.

¹⁸ Usp.: Ivan BODROŽIĆ, „Uvod u Atenagorine spise i misao“, *ATENAGORA, Molba za kršćane. O uskrснуću mrtvih* (Split: Verbum, 2013.), 7.

alegorijska, to jest duhovna egzegeza. A srce alegorije bio je sam Krist o kojem Pismo, kojemu je autor Duh Sveti, govori te se može reći da se za Origena Krist i Sveto pismo poistovjećuju. Za njega je Sveto pismo trajno utjelovljenje Logosa.¹⁹

Jedna od zadaća takve egzegeze bila je odgovoriti na sve nejasnoće i predstavke pogana na svete tekstove, što je pretpostavljalo iznimnu književnu i filozofsku umješnost. A takva umješnost iziskivala je stručnu izobrazbu učitelja, kao i jednako takvu pouku slušateljima. U kontekstu takvih izazova nastala je čuvena Aleksandrijska škola²⁰ koja je kao znanstvena ustanova sustavno istraživala Pismo pod prizmom alegorije, načina tumačenja koji su kršćanski autori usvojili pod utjecajem poganstva,²¹ ali i učenog židovskog filozofa Filona Aleksandrijskog.²² Uspostavom te škole napravljen je golem korak s obzirom na tumačenje Svetoga pisma, pri čemu je kršćanstvo pokazalo da može odgovoriti svim zahtjevima vremena, to jest izdržati kritiku ozbiljnih propitivanja svetih tekstova služeći se općeprihvaćenim metodama tumačenja. Svojim stručno-znanstvenim tumačenjima ta je škola dala obol sustavnim proučavanjima Svetoga pisma ne zaostajući za drugim školama onoga vremena u kojima su vladala jasna pravila tumačenja tekstova koji su se čitali.

U ovom bremenitom procesu, u kojemu je crkvena znanost dosegnula visoke točke, valja nadodati da će kasnije, u drugoj polovici IV. st., nastati i jedna druga egzegetska škola, ona Antiohijska, koja će se više posvetiti proučavanju teksta i konteksta kako bi učinkovito suzbila negativne učinke pretjeranog alegoriziranja.²³ U razdoblju kada nastaje, ta škola predstavlja dužnu ravnotežu u vrijeme kada je kreativno aleksandrijsko alegorijsko tumačenje počelo dolaziti u krizu.

2. Jeronimovi teološki aksiomi

Nakon ovog kratkog presjeka najvažnijih situacija u kojima je u ranome kršćanstvu u središtu pozornosti bilo Sveto pismo, sada treba prijeći i na važnost i ulogu svetog Jeronima glede spomenute problematike. Jay Pierre, jedan od suradnika na znamenitom djelu *Handbook of Patristic Exegesis*, analizirajući Jeronimov doprinos i važnost na polju egzegeze,

¹⁹ Usp.: Manlio SIMONETTI, „Scrittura Sacra“, *Origene. Dizionario la cultura, il pensiero, le opere* (Roma: Città Nuova, 2000.) 424.

²⁰ Usp.: Marco RIZZI, „Scuola di Alessandria“, *Origene. Dizionario la cultura, il pensiero, le opere* (Roma: Città Nuova, 2000.) 437-440.

²¹ Usp.: Manlio SIMONETTI, „Allegoria“, *NDPAC* sv. 1, 215-216.

²² Usp.: J. QUASTEN, *Patrologia I*, 284-286.

²³ Usp.: Claudio MORESCHINI - Enrico NORELLI, *Storia della Letteratura Cristiana Greca e Latina*, sv. 2,1 (Brescia: Morcelliana, 1996.), 195-199.

istaknuo da zbog više razloga Jeronim zauzima posebno mjesto u povijesti latinske egzegeze. I dok ga hvali da je vrlo poseban zbog tumačenja proroka (*man of the prophets*), ističe da unatoč naglasku na proroštvo njegova egzegeza nije odvojena od njegove preferencije za alegorijsku egzegezu te da je uočljiv kristocentrični karakter njegove egzegeze.²⁴

Dok je većina istraživača usmjeravala svoju pozornost na Jeronimovu egzegezu,²⁵ teološka dimenzija njegova rada ostajala je po strani, kao i teološka pozadina na kojoj se temelji njegova egzegeza. Štoviše, smatra se da je bježao od teoloških tema i pozivanja na pravovjerje,²⁶ što je samo dijelom istina. Upravo zato je cilj ovoga istraživanja produbiti teološke pretpostavke njegove egzegeze propitujući više situacija u kojima se jasno vidi teološki nauk koji stoji u pozadini njegovih tumačenja.

2.1. *Tko ne pozna Pisma, ne pozna Krista*

Znameniti aksiom „Nepoznavanja Pisma nepoznavanje je Krista“, koji je ujedno i u naslovu ovoga rada, Jeronim je izrazio u Proslavu *Tumačenja knjige proroka Izaije*. Ovo Tumačenje posvećuje djevici Eustohiji, pa stoga nakon uobičajenoga pozdrava i obrazloženja da ga piše na zamolbu njezine svete majke Paule, a sada i na njezinu zamolbu, kao i sjećajući

²⁴ Pierre JAY, „Jerome“ (ca.347-419/420), Charles KANNENGIESSER, *Handbook of Patristic Exegesis. The Bible in Ancient Christianity*, (Leiden-Boston: Brill, 2006.), 1113: „In this way Jerome occupies in the history of the Latin exegesis a position which is original for more than one reason. First of all he appears as the man of the prophets, for being the first and even the only one of the Latins to have commented on all of them, and this privileged accent placed on prophecy does not seem to be unrelated to his preference for the figurative exegesis and the Christocentric character of his exegesis.“ (cijeli tekst od 1094-1133).

²⁵ Usp.: Megan Hale WILLIAMS, *The Monk and the Book. Jerome and making of Christian Scholarship* (Chicago-London: The University of Chicago Press, 2006.), 97-131; Denis BROWN, „Jerome and Vulgata“, Alan J. HAUSER – Duane F. WATSON, *A History of Biblical Interpretation, sv. 1. The Ancien Period* (Grand Rapids – Cambridge: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 2003.), 355-379; Aline CANELIS, „Jerome’s hermeneutics. How to exegete the Bible?“, Tarmo TOOM, *Patristic Theories of Biblical Interpretation. The Latin Fathers* (Cambridge: Cambridge University Press, 2016.) 49-76.

²⁶ Usp.: David S. DOCKERY, *Biblical Interpretation Then and Now: Contemporary Hermeneutics in the Light of the Early Church* (Grand Rapids: Baker Books, 1992.), 235-248. Jasnoće radi korisno je prenijeti dio zaključka (str. 247-248): „In conclusion, Jerome was a more able linguist and translator than any of his colleagues in the early church. Yet, his interpretive work lacked originality and at times, while never denouncing orthodoxy, demonstrated a literary artist’s distaste for theological concerns. His eclectic methodology combined what was best in both the Alexandrian and Antiochene schools.“

se obećanja dana prijatelju Pamahiju,²⁷ Jeronim će reći da ima i drugi razlog koji ga nuka na pisanje i proučavanje Pisma, a to je sam Krist:

„Tako i tebi i njemu vraćam što moram, pokoravajući se odredbama Kristovim kada kaže: ‘Istražite Pisma!’ (Iv 5,39). I: ‘Tražite pa ćete naći’ (Mt 7,7). Da mi ne upravi one riječi koje se odnose na Židove: ‘Lutate jer ne poznate Pisma ni sile Božje (Mt 22,29). Ako je pak, prema apostolu Pavlu, Krist Božja snaga i Božja mudrost, onda onaj tko ne pozna Pisma, ne pozna Božju snagu i Božju Mudrost. Nepoznavanje Pisma nepoznavanje je Krista.’“²⁸

Uočljivo je da Jeronimu glavni poticaj na istraživanje dolazi od Krista, a ne od ljudi koji ga ipak mogu motivirati da se odluči tumačiti neku od biblijskih knjiga. Stridonac osjeća da pred Kristom ima obvezu proučavati Pisma, a to je interna obveza prisutna najprije iznutra u samome Pismu. U pozadini te njegove izjave uvjerenje je da je cijelo Sveto pismo govorilo o Kristu, počevši od Staroga zavjeta u kojem je bio naviješten, do Novoga u kojemu je Krist ispunio sav proročki navještaj. Krist ne samo da ne uskraćuje kršćanima da čitaju Pismo već ih na nj usmjerava i potiče otvarajući im ujedno pamet da ga mogu razumjeti.

2.2. Tko ne pozna Krista ne zna tumačiti Pisma

U istom Proslovu Jeronim će se, govoreći o uzvišenosti sadržaja Izaijine knjige, poslužiti jednom slikom uzetom upravo od samog proroka Izaije:

„U ovoj je knjizi sadržano što god je u Svetim pismima: sve što može kazati ljudski jezik i prigrliti smrtnički um. O tim otajstvima svjedoči onaj koji je napisao: ‘Imat ćete viđenje svih stvari, kao riječi zapečaćene knjige. Kada je dadu nekome tko je pismen, reći će: ‘Čitaj!’ On će odgovoriti: ‘Ne mogu jer je zapečaćena.’ Knjiga će se dati i onome koji ne pozna slova. Reći će se: ‘Čitaj!’ On će odgovo-

²⁷ Pamahije je bio senator iz obitelji Furijevaca te Jeronimov prijatelj i kolega sa studija. Oženio je Paulinu, kćer svete Paule, a 397. ostao je udovac, nakon čega se odlučio za monaški život. Jeronim mu je posvetio neka svoja djela i upravio mu je više pisama. Umro je 410. godine za vrijeme Alarikove okupacije Rima. (Usp.: Angela POLLASTRI, „Pammachio“, *Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, sv. 3 (Genova-Milano: Marietti 1820, 2008.), 3789.

²⁸ Sveti JERONIM, Proslov *Tumačenja knjige proroka Izaije*, 2: „Itaque et tibi et illi per te reddo quod debeo, obediens Christi praeceptis, qui ait: Scrutamini Scripturas; et, Quaerite, et invenietis. Ne illud audiam cum Iudaeis: Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. Si enim iuxta apostolum Paulum Christus Dei virtus est, Deique sapientia; et qui nescit Scripturas, nescit Dei virtutem eiusque sapientiam: ignoratio Scripturarum, ignoratio Christi est.” (PL 24,17; naš prijevod).

riti: 'Ne poznam slova' (Iz 29,11-12). Prema tome, ako ovu knjigu dadeš poganskome narodu koji je nepismen, kazat će: ne mogu čitati jer nisam naučio svetopisamska slova. Ako je dadeš pismoznancima i farizejima koji se hvale da poznaju kraljevska slova, odgovorit će: ne možemo čitati jer je knjiga zapečaćena. Zašto im je zapečaćena? Jer nisu prihvatili onoga kojega je Otac opečatio (usp.: Iv 6,27). On ima Davidov ključ: 'On otvara i nitko ne zatvara; on zatvara i nitko ne otvara' (Otk 3,7)."²⁹

Iz Jeronimovih se riječi zaključuje da Pismo treba znati čitati³⁰ te da postoji ključ čitanja Pisma. Taj ključ je sam Krist koji otvara spoznaje otajstva Božjega te tko s njime otvara, jedino ispravno ulazi u Sveto pismo i njegove dubine, uvjeren je Jeronim. Slično će reći i u jednoj propovijedi na Mk 1,13-31. Tumačeći 14. redak (Pošto je Ivan bio predan, Isus je došao u Galileju), Jeronim će reći sljedeće:

„Povijest je očevidna. Slušateljima je jasna i bez našega tumačenja. Molimo se, dakle, onome koji ima Davidov ključ jer on otvara i nitko ne zatvara; zatvara i nitko ne otvara (usp.: Otk 3,7). Njega molimo da nam otkrije evanđeoske tajne. Tako ćemo i sami govoriti s Davidom: 'Otvori moje oči i promatrat ću čudesna djela tvoga zakona' (Ps 118,18). Gospodin je mnoštvu govorio u usporedbama. Govorio je vani, a ne unutra, to jest u duhu. Govorio je vani, tj. u slovu. Mi pak molimo Gospodina da nas uputi u svoja otajstva; da nas uvede u svoje odaje. Tako ćemo sa zaručnicom iz Pjesme nad pjesmama moći kazati: 'Kralj me uveo u svoju ložnicu' (Pj 1,3). Apostol kaže da se veo nalazio na Mojsijevim očima (usp.: 2 Kor 3,13), ja pak velim da se zastor ne nalazi samo u Zakonu. Za onoga tko ne zna, nalazi se i u evanđelju. Židov čuje, ali ne razumije: za nj se u evanđelju nalazi veo. Slušaju pogani i krivovjernici slušaju, ali imaju zastor. Sa Židovima, dakle, ostavimo slovo i s Isusom slijedimo duh. Rečeno ne znači da osuđujemo evanđeosko slovo. Sve se zbilo što je napisano. Zapravo se kao po kakvim stubama uspinjemo do višega.“³¹

Iz spomenutih tekstova sasvim je jasno da jedino Krist vjerodostojno tumači Pismo te da se bez njega ne može tumačiti. Krist upućuje

²⁹ Sveti JERONIM, Proslav *Tumačenja knjige proroka Izaije*, 4-6. (PL 24,19; naš prijevod).

³⁰ Usp.: Edoardo BONA, „Sola Scriptura ars est, quam sibi omnes passim uindicent (Hier. Ep. 53). L'esegesi non è un'attività da dilettaanti“, *L'exégèse de saint Jérôme*, Élie AYROULET – Aline CANELLIS (ur.), (Saint-Étienne: Publications de l'Université, 2018.), 67-78.

³¹ Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 1,13-31“, Prijevod: Marijan MANDAC, *Sv. Jeronim Dalmatinac* (Makarska: Služba Božja, 1995.), 272-273. Svi ostali tekstovi iz Jeronimovih propovijedi korištenih u nastavku ovoga rada bit će preuzeti iz ovoga izdanja.

u otajstva te samo s njime može se otkriti duh i dubinu Pisma, to jest istinsku poruku. Bez Krista ona bitna poruka doista izmiče. Ova dva aksioma mogu djelovati kao začarani krug, ali oni to nisu. Naprotiv, riječ je jednostavno o neizbježnom međuprožimanju Krista i Pisma pri čemu onda veliki aksiom vrijedi i s druge strane. Crkva koja je sebe samopimala kao Tijelo Kristovo vjerovala je da joj je dana objava Božja i da joj pripadaju Pisma. Ovaj drugi aksiom je znameniti princip protiv krivovjerja jer time ukazuje na prikraćenu mogućnost krivovjeraca tumačiti Pisma jer ne poznaju Krista kojega su navijestili apostoli.

Jeronim je, dakle, prenio jedan tipično kršćanski stav prema kojem postoji potpuna podudarnost između Krista i Pisma. Ako je on ispunjenje proročanstava i punina Božje objave, onda vrijedi i to da Pisma najbolje čitamo i razumijemo upravo kroz njegov lik i osobu. Takvim stavom kršćani su izbjegavali upasti u biblicizam ili pak u apsolutiziranje slova, već su radije iščitavali poruku Duha Svetoga u Pismima koju je Krist najbolje uočavao i svoje učenike njoj poučavao. Živi Krist je, kako se daje zaključiti, u zajednici vjernika bio najpouzdaniji tumač Svetoga pisma i Božje volje.

2.3. Pismo je jedno jedinstveno

U jednoj svojoj propovijedi sveti Jeronim će dotaknuti problem jednosti Svetoga pisma. Kao što je Crkva od starine držala, tako je i on zastupao da je Pismo jedna organička cjelina u kojoj se ne može isključiti neki od njegovih sastavnih dijelova. Nadalje, nije dopušteno nikakvim pristranim odlukama odbacivati ni pojedinu knjigu ili tekst. Ono je doista jedan korpus te tako jedna jedinstvena cjelina kao karike lanca: „Čitavo je Sveto pismo u sebi povezano i sjedinjeno jednim Duhom. Pismo je kao jedan lanac. Povezano je kao krug s krugom. Što negdje uzmeš, drugdje u tolikoj mjeri široko visi.“³² Prema Dalmatincu Sveto pismo nisu rascjepkane nepovezane knjige ili cjeline, već jedna smislena, skladna organička cjelina.

A u Propovijedi na Mk 9,1-8 Jeronim će govoriti o jedinstvu Pisma, što pretpostavlja jedinstvo Staroga i Novoga zavjeta. U evanđeoskom tekstu se čita kako je prilikom preobraženja Gospodinova Petar izišao s prijedlogom da se na brdu naprave tri sjenice, no Jeronim uočava da je u tome određena nepravilnost, te je nastoji razjasniti: „Petar hoće načiniti tri sjenice: jednu za Isusa, jednu za Mojsija, jednu za Iliju.

---

³² Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 1,13-31“, 271.

Tako razjedinjuje Zakon, proroke i evanđelje. Međutim, to se ne može rastaviti. Kao da Petar ovo kaže: načinimo tri sjenice: tebi jednu, Mojsiju jednu i Iliji jednu. Petre! Makar si se popeo na brdo, premda gledaš preobraženoga Isusa i njegove bijele haljine, ipak jer Isus još nije za te trpio, još ne možeš znati istinu.³³ Kako vidimo, prema Jeronimu, Zakon, proroci i evanđelje su nerazdvojne sastavnice Svetoga pisma, što će jasno istaknuti nekoliko redaka niže: „Nije naime znao što je rekao (Mk 9,6): jednako je Gospodina počastio koliko i sluge! Jedna je sjenica za evanđelje, Zakon i proroke. Ako ne prebivaju zajedno, ne mogu posjedovati suglasje.“³⁴

A onda, želeći protumačiti odakle dolazi jedinstvo Svetoga pisma, to jest što ga to čini jednom smislenom i povezanom cjelinom, jasno će reći da je to dar Duha Svetoga. To će pojasniti kad komentira značenje oblaka koji se pojavio i koji ih je zasjenio: „Meni se taj oblak čini milošću Duha Svetoga. Jasno je, dakako, da šator pokriva i osjenjuje one koji su u šatoru. Oblak polučuje ono što čine sjenice. Petre! Ti želiš podići tri sjenice. Uoči jednu sjenicu Duha Svetoga. Jednako nas štiti. Da si sagradio sjenice, sagradio bi, očito, po ljudsku. Načinio bi, razumije se, sjenice koje isključuju svjetlo i uključuju sjenu. Ali ovaj je ‘oblak’ i sjajan i zasjenjuje. Taj šator je jedan. Ne odstranjuje sunce pravde već ga uključuje. I Otac će ti reći: zašto gradiš tri sjenice? Eto, imaš jednu sjenicu.“³⁵

Ovaj odlomak Jeronim će završiti ističući otajstvo Trojstva u spomenutom tekstu, nakon čega će i reći: „Zapazi – makar prema mome shvaćanju – trojstveno otajstvo. Ja, naime, sve što razumijem ne želim razumjeti bez Krista i Duha Svetoga i Oca. Ako ne shvatim u Trojstvu koje će me spasiti, ne može mi biti slatko što shvatim.“³⁶ Vidimo da Jeronim aludira na to da je i Pismo jedno, premda sastavljeno od tri dijela označena u tri sjenice, kao što je jedno otajstvo Trojstva, premda se radi o tri božanske osobe.³⁷ Istina o jednome trojstvenome Bogu navodi Jeronima da jedinstvo, kojim se odlikuje Bog, shvati i kao mjerodavno i za oblikovanje i shvaćanje samoga Pisma.

³³ Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 9,1-8“, 294.

³⁴ Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 9,1-8“, 294.

³⁵ Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 9,1-8“, 294-295.

³⁶ Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 9,1-8“, 295.

³⁷ Više o značenju Trojstva u Jeronimovoj egzegezi može se vidjeti u sljedećem istraživanju: Ivan BODROŽIĆ, „Trinità – Dio vivo – come chiave ermeneutica geronimiana della retta comprensione della Scrittura, L'exégèse de saint Jérôme“, É. AYROULET – A. CANELLIS (ur.), (Saint-Étienne: Publications de l'Université, 2018.), 79-87.

2.4. Duhovno čitanje Pisma

Već prethodni paragraf omogućuje uočiti teološke sadržaje koji su bili od presudne važnosti u Jeronimovoj egzezezi. Vjera u Trojstvo pomaže mu da sagleda i protumači trodijelnu podjelu svetopisamskih knjiga, pri čemu je nezamjenljiva uloga Duha Svetoga. Upravo on kao autor jamči bitno unutarnje jedinstvo Svetoga pisma te daje da se u Pismu ne čita samo slovo već i da se pristupi dubljem duhovnom shvaćanju: „Židovi posjeduju knjige, mi Gospodina knjigâ; oni drže proroke, mi shvaćanje prorokâ; njih ‘ubija slovo’, a nas ‘Duh oživljuje’ (2 Kor 3,6).”³⁸ Jeronim ne osporava da postoji slovo, to jest povijesni smisao, ali redovito daje prednost onom uzvišenijem, duhovnom smislu.³⁹ Smatra da su to i činili apostoli koji su mu prvotni autoritet te pomažu duhovome shvaćanju Pisma: „Izveštaj sadrži navedeno. Oni koji ljube doslovni smisao te se povode samo za židovskim tumačenjem i slijede slovo koje ubija, a ne duh koji oživljava (usp. 2 Kor 3,6)... Ne zabacujemo doslovno tumačenje. Ipak prednost dajemo duhovnome shvaćanju.”⁴⁰

Jeronim, naravno, ima i razloge za takav stav. Njih mu je ponudio već novozavjetni kontekst i rasprave u kojima su novozavjetni autori pokazali da treba nadići slovo, a držati se duha, kao što je razvidno u gornjem tekstu u kojem se poziva na svetoga Pavla. S tim pravom će, ističući da se oslanja na stav i metodu kojom su se služili apostoli, onda i reći: „Tko slijedi slovo i sav je dolje te zemlju gleda poput nerazumnih životinja, ne može Isusa vidjeti u bijeloj haljini. Za onoga koji slijedi Božju riječ i penje se na brdo, tj. na više, Isus se odmah preobražuje. Isusova odjeća postaje bjelija. Ako čitano tumačimo doslovce, što u sebi posjeduje sjajno, blistavo i uzvišeno? Ali ako shvaćamo duhovno, odmah se Sveto pismo, to jest odjeća mijenja i postaje bijela kao snijeg. ...Navedi bilo koji proročki navod; navedi evanđeosku usporedbu: ako doslovno shvaćaš, u sebi nemaš ništa sjajno, ništa divno. Slijediš li pak apostole i duhovno shvaćaš, odjeća se riječi odmah mijenja i postaje blještavija.”⁴¹

2.5. Crkveno čitanje Pisma

Za Jeronima je važna još jedna teološka dimenzija koja određuje njegovu egzegetsku aktivnost, a to je crkvenost. Za njega egzegeza Svetoga pisma nije privatna aktivnost, već se uklapa u zadaću i poslanje cijele

³⁸ Sveti JERONIM, „Predgovor djelu Tumačenje proroka Jone“, 230. Prijevod preuzet iz: Marijan MANDAC, *Sv. Jeronim Dalmatinac* (Makarska: Služba Božja, 1995.).

³⁹ Usp.: Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 9,1-8“, 287-288. 290-293.

⁴⁰ Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 9,1-8“, 288.

⁴¹ Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 9,1-8“, 290-291.

Crkve zbog čega se on trudi dati svoj obol čitanju i tumačenju sukladno sadržajima koje je naučio u Crkvi. Sadržajno svjedočanstvo za to su i netom navedeni tekstovi u kojima Stridonac naglašava da se drži svjedočanstva apostola, a oni su bili stupovi Crkve i crkveni autoriteti čitanja i tumačenja Svetoga pisma.

Takve njegove stavove razaznajemo na primjer i iz polemike glede prevođenja Svetoga pisma s hebrejskog jezika kojemu daje prednost pred Septuagintom. U svojem opredjeljenju za hebrejski tekst kaže da ga je „nadasve ponukala vlast evanđelista i apostola“.⁴² Očito je da su njemu najveći autoritet nakon Krista apostoli, stupovi Crkve, čija uvjerenja i stavovi njega uvjetuju i upravljaju. Oni su mjerilo njegova rada bilo da se mora suprotstaviti židovskim autoritetima, bilo da se mora kasnije suprotstavljati krivovjercima i svima koji čitaju Sveto pismo izvan kanona Crkve. U tom istom Predgovoru za knjigu Petoknjižja reći će da autoritet apostola stavlja ispred Sedamdesetorice jer mu Krist govori na njihova usta.⁴³ Slično će reći i u Predgovoru prijevodu s hebrejskog za Ljetopise kada objašnjava da svoj rad tumači s Hebrejima i s apostolskom vlašću.⁴⁴

Premda je Sveto pismo smatrao jednom cjelinom, ipak ako je dolazilo do suprotstavljanja između Staroga i Novoga zavjeta, Jeronim je vrlo dobro znao da ta dva zavjeta stoje jedan prema drugome kao nagovještaj

⁴² Sveti JERONIM, „Predgovor prijevodu s hebrejskog za Petoknjižje“, 233. Prijevod preuzet iz: Marijan MANDAC, *Sv. Jeronim Dalmatinac* (Makarska: Služba Božja, 1995.).

⁴³ Sveti JERONIM, „Predgovor prijevodu s hebrejskog za Petoknjižje“, 235: „Suparniče, počuj; klevetniče, poslušaj! Niti osuđujem niti korim Sedamdesetoricu već s pouzdanjem pred sve njih stavljam apostole. Na njihova usta meni govori Krist. Čitam da u podjeli duhovnih darova apostoli zauzimaju mjesto ispred proroka. Tu pak gotovo zadnje mjesto drže prevoditelji (usp. 1 Kor 12,28). Radi čega te izjeda zavist? Zašto protiv mene dižeš neuke ljude? Posvuda gdje ti se čini da sam u prijevodu pogriješio, pitaj Židove i posavjetuj se s učiteljima raznih gradova: što oni imaju o Kristu, tvoji spisi ne posjeduju. Bit će drukčije ako su dokazali da su apostoli naknadno protiv njih upotrijebili svjedočanstva te ako su latinski primjerci slobodniji od pogrešaka nego grčki i hebrejski.“ Prijevod preuzet iz: Marijan MANDAC, *Sv. Jeronim Dalmatinac* (Makarska: Služba Božja, 1995.).

⁴⁴ Sveti JERONIM, „Predgovor prijevodu s hebrejskog za Ljetopise“, 237-238: „Drevno izdanje nisam oštetio. Novo sam tako uspostavio da svoj rad potvrđujem s Hebrejima i s apostolskom vlašću. To je pak puno više od Hebreja.“ Potom će nadodati: „Apostoli i Evanđelisti jamačno su poznavali Septuagintu. Otkuda im što kažu, a ne nalazi se u Septuaginti? Krist, naš Bog, utemeljitelj obaju Zavjeta, veli u Evanđelju po Ivanu: ‘Tko vjeruje u me, iz njegove će nutrine – kako kaže Pismo – poteći potoci žive vode’ (Iv 7,38). sigurno piše za što Spasitelj svjedoči da piše. Gdje piše? Septuaginta to ne posjeduje, a Crkva ne prizna apokrifne. Treba se, dakle, vratiti židovskim izdanjima. Otkuda i Gospodin govori i učenici unaprijed uzimaju primjer.“ Prijevod preuzet iz: Marijan MANDAC, *Sv. Jeronim Dalmatinac* (Makarska: Služba Božja, 1995.).

u odnosu prema ispunjenju. Utoliko je Novi bio savršeniji jer se odlikovao puninom istine koju je Isus objavio i predao svojim apostolima. U takvu postupku za njega je značilo najprije da priznaje maksimalni Kristov autoritet nad cijelim Pismom, koji se potom nastavlja u onima na koje je Krist prenio svoju božansku vlast. Tako na jednome mjestu veli:

„Ako Abraham ide u podzemlje, tko neće u podzemlje? Abraham je u Zakonu kod podzemnika, razbojnik je u evanđelju u raji. Ne umanjujemo Abrahama. Svi se želimo odmarati u Abrahamovu 'krilu'. Ipak Krista stavljamo pred Abrahama, a evanđelje pretpostavljamo Zakonu.“⁴⁵

Iz rečenoga je jasno da Jeronim, ako već treba doći do dvojbe i do suprotstavljenosti između autoriteta Staroga i Novoga, on se opredjeljuje za autoritet Novoga u kojemu je objavljena punina te on omogućuje bolje razumjeti Stari. Tako će na jednom drugom mjestu još jasnije izraziti svoju točku gledišta: „Prema tome, med ne nastaje jedino iz cvijeća nego također od svačega što je pohotno. Med se pričinja slatkim, ali je smrtonosan ako dobro pogledaš. Radi čega sam sve to kazao? Zato što su se u Zakonu nalazili počeci, u Evanđelju savršenost.“⁴⁶

Jeronim ne iskazuje svoje povjerenje samo prema Kristu, evanđelju i apostolima već zna da su nakon apostola u Crkvi djelovali i drugi važni pojedinci koji su zaslužni za vjerodostojno razumijevanje Božje riječi. I oni su također važna karika u lancu razumijevanja Pisma, a uočljivo je koliko povjerenja Jeronim ima prema njima. Vrlo jasno svjedočanstvo o tome imamo u jednoj njegovoj propovijedi:

„Ako te sablažnjava tvoja ruka ili tvoja noga (...) To Isus veli apostolima, a na apostolima je utemeljena Crkva. Prema tome, što god govori apostolima, govori Crkvi jer Crkva ima samo jedno tijelo premda posjeduje mnoge članove. Isto i Apostol reče Korinćanima: postoje proroci, učitelji, svećenici, čudotvorci i druge sile. Pavao je na tom mjestu raspravljao o duhovnim milostima (usp. 1 Kor 12,1-31). Tu veli: 'Može li oko kazati ruci: ti mi nisi nužna ili pak ruka reći nozi: nisi mi nužna' (1 Kor 12,21)? To Pavao iznosi kao primjer jer je predugo sve nabrajati. To reče jer se jedno tijelo Crkve sastoji iz mnogo članova. Crkva ima prave oči. To su crkveni muževi i učitelji koji u Pismu vide Božja otajstva. Nazivaju se 'vidiocima' (1 Sam 9,9). Prema tome, ti koji vide s pravom se nazivaju očima Crkve.“⁴⁷

⁴⁵ Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 1,13-31“, 274.

⁴⁶ Sveti JERONIM, „Propovijed na temelju Mk 1,1-12“, 266.

⁴⁷ Sveti JERONIM, „Propovijed o Mt 18,7-9“, 257.

Razvidno je kako Jeronim ukazuje na nit crkvenosti koja povezuje cijelo tijelo. Sve što je Krist rekao apostolima, rekao je cijeloj Crkvi jer na njima je utemeljena. Upravo takav odnos koji postoji između njega i apostola, postoji između apostola i onih koji dolaze nakon njih. Svi članovi Crkve, premda imaju svaki svoju ulogu, rade zajedno za dobrobit cijeloga tijela. Teolozima i tumačima Božje riječi Bog je povjerio časnu zadaću da budu oči u tijelu Crkve te da razmatraju Božja otajstva i u Crkvi dosljedno prenose isti nauk koji je Gospodin od početaka predao svojim apostolima. Svako tumačenje Pisma pretpostavlja povjerenje u ove 'oči' Crkve koji su vjerno tumačili i predali evanđeoski nauk te se u Crkvi nitko ne može izuzeti od toga da taj poštuje nauk i da u suglasju s njime gradi druga tumačenja. Sve drugo bio bi odmak od Crkve, a time i odmak od Krista koji je u temeljima tog procesa kao Glava Tijela.

Zaključak

Svi izneseni Jeronimovi aksiomi međusobno se dotiču, isprepleću i prožimaju jer, prema njemu, nitko ne može ispravno tumačiti Pismo ako nema u vidu spomenute principe i ako oni međusobno nisu u dužnom suglasju. Sam Stridonac nije o njima često govorio ni teoretizirao, tako da ih se tek u nekim tekstovima može pronaći izrečene, ali ih je imao u vidu kao pretpostavku vlastite egzegeze te ih se držao kad je tumačio Sveto pismo. Za njega je zaglavni kamen svih egzegetskih načela sam Krist o kojem je Pismo govorilo i poradi koga je bilo napisano te čijom snagom i vlašću se tumači u Crkvi. I za Jeronima on je bio ne samo središte života kojemu je se posvetio već i središte Pisma i pokretač njegova teološko-egzegetskog rada.

IGNORANCE OF THE SCRIPTURES IS IGNORANCE OF CHRIST

Summary

In this paper, the author explores the Jerome phrase: „Ignorance of the Scriptures is ignorance of Christ“, and places this in a broader patristic context. Accordingly, the work is divided into two sections. The first touches on several historical situations from early Christianity in which the Church had to stand in defense of Scripture against distorted interpretations. It had been in conflict with Judaism since apostolic times, and during the 2nd century had to resist Marcion, Montan, and the Gnostics. The great challenge was to confront pagan philosophical and scientific thought. These were the demanding circumstances in which the Church took a stand and gave birth to the principles of reading and interpreting the Word of God. In the second section, the author examines the theological premises or principles that underlie Jerome's exegesis. The first of these

principles is: Ignorance of the Scriptures is ignorance of Christ, and the second is derived from the first: Ignorance of Christ is ignorance of the Scriptures. The third premise of Jerome's exegesis is that Scripture is one and unique, and the fourth is that it should be read in a „spiritual“ way in the community of believers – the Church.

Keywords: *exegesis, Scripture, St. Jerome, early Christianity, spiritual exegesis, Christological reading of Scripture.*

Translation: Josip Knežević and Kevin Sullivan